

ЎЗБЕКИСТОНДА ТУРИЗМНИНГ РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ ВА ЙЎНАЛИШЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10532570>

Нуруллаева Малика Самаджон кизи

ТДИУ магистратура, 1-босқич, МТХТ-01-1 гуруҳ талабаси

E-mail: mlknurullaeva@gmail.com

+998908201409

Аннотация: Туризм ўзининг кўп қиррали таркиби билан жамият ҳаётининг барча соҳаларига фаол таъсир ўтказиб келмоқда. У иқтисодиётнинг кўпгина жабҳаларини ривожлантиришига имкон туғдиради. Шу сабабли унинг ривожланиш босқичларини ўрганиш, ҳудудларда мавжуд шарт-шаройитлар ҳамда муаммоларни таҳлил қилиш, келиб чиқиш сабабларини ўрганиш ва уларга илмий хулосалар бериш муҳим аҳамиятга касб этади.

Калит сўзлар: иқтисодиёт, туризм, смарт туризм, логистика, туризм "монетизацияси", инфратузилма, сайёҳлар, туризм мақсадлари, ривожлантириш.

ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация: Туризм с его многогранной структурой активно влияет на все сферы жизни общества. Это позволяет развивать многие аспекты экономики. Поэтому важно изучить этапы его развития, проанализировать существующие условия и проблемы в регионах, изучить причины их возникновения и дать им научные выводы.

Ключевые слова: экономика, туризм, смарт туризм, логистика, «монетизация» туризма, инфраструктура, туристы, цели туризма, развитие.

DEVELOPMENT STAGES AND DIRECTIONS OF TOURISM IN UZBEKISTAN

Abstract: Tourism with its multifaceted structure actively affects all spheres of society's life. It enables the development of many aspects of the economy. Therefore, it is important to study the stages of its development, analyze the existing conditions and problems in the regions, study the causes of their origin and give them scientific conclusions.

Key words: economy, tourism, smart tourism, logistics, tourism "monetization", infrastructure, tourists, tourism goals, development.

КИРИШ

Туризм ўзида жаҳон иқтисодиётининг мураккаб ва мажмуавий соҳаларини мужассам этганки, бу бутун жаҳон хўжалигига сезиларли таъсир ўтказди. Алоҳида мамлакатлар хўжалигига ҳам, ҳудудларга ҳам у бирдай тегишлидир. Айрим мамлакатларда халқаро туризм валюта тушумларининг ягона манбаи ҳисобланади. Унинг шарофати билан иқтисодий тараққиёт юқори даражаси ва халқ турмуш фаровонлиги қўллаб-қувватланиб турилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 30 апрелдаги “Ички туризм хизматларини диверсификация қилишга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ПҚ-232-сон қарори ҳамда 2022 йил 15 январдаги “Ўзбекистон Республикаси туризмни ривожлантириш давлат қўмитаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-2666-сон қарорида ҳам Ўзбекистон Республикаси Туризмни ривожлантириш давлат қўмитаси фаолиятининг асосий вазифалари ва йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланган:

мамлакатнинг туризм салоҳиятини тубдан оширишга, туризмга иқтисодиётнинг стратегик сектори мақомини беришга, туризм соҳасида ягона давлат сиёсати ўтказилишига йўналтирилган туризмни ривожлантиришнинг яхлит концепцияси шакллантирилиши ва амалга оширилишини таъминлаш;

туризм хизматларининг ташқи ва ички бозорларида маркетинг тадқиқотлари олиб боришга, тарихий-маданий меросни кенг тарғиб қилишга, Ўзбекистон Республикасининг туризм қиёфасини сақлаб қолиш ва ривожлантиришга, миллий туризм маҳсулотлари ва брендлари халқаро туризм бозорларига кириб боришига йўналтирилган фаол реклама-ахборот сиёсатини амалга ошириш;

ички, кириш ва чиқиш туризмни комплекс ривожлантиришнинг миллий ва ҳудудий дастурлари ишлаб чиқилишини мувофиқлаштириш ва уларнинг амалга оширилиши мониторинги, туризм турларининг кенг доирасини жадал ривожлантириш, халқаро стандартларга мувофиқ бўлган туризм инфратузилмасини ривожлантиришга хорижий инвестицияларни, шунингдек халқаро молия институтлари ва бошқа ташкилотларнинг кредитлари ва грантларини жалб этиш¹ каби бир қатор аниқ вазифалар белгиланган.

АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

Кужел Ю. ўзининг дарслигида туризм соҳасини мамлакат ижтимоий–иқтисодий ривожлантиришдаги ролини очиб берган. Бунда мамлакатнинг энг тез ривожланадиган соҳаси сифатида туризмга алоҳида эътибор қаратиш

¹ Ўзбекистон Республикаси туризмни ривожлантириш давлат қўмитаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-2666-сон қарори.
<https://lex.uz/>

зарурлигини келтириб ² ўтади. Россиялик олимлар Н.Морозова ва М.Морозовнинг фикрига кўра замонавий туризм индустрияси янги компьютер технологияларини жорий этилиши билан улкан ўзгаришларга эга бўлди. Ҳар қандай ташкилотни туристик бизнес бозорида замонавий ахборотлар технологиясидан фойдаланилмасдан муваффақиятли фаолият кўрсатиши амалиётда мумкин³ эмас.

Н. Хайдаровнинг фикрига кўра, мамлакатда таълим соҳасига хорижлик талабаларни қабул қилишни кескин кўпайтириш керак. Улар камида 4 йил ўқиш даврида туристлар каби ҳаёт кечиради. Уларни ўқиш даврида ота-оналари ва яқин дўстлари кўриб кетиш учун келиб-кетиш имконияти жуда катта⁴.

Кўриб ўтилган мутахассисларнинг фикрига кўра, туризм соҳасини ривожлантириш мамлакатнинг барча секторларининг ривожланишига бевосита таъсири юқори эканлиги асослаб берилган. Ҳозирги кунда мамлакатимиз туризм салоҳиятини ривожланган давлатлар фойдаланаётган тажрибалар асосида мавжуд бўлган туристик салоҳиятдан фойдаланиш орқали дунёга намоён қилиш зарур ҳисобланади.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Жаҳон товарлар ва хизматлар экспортида ҳозирги пайтда туризм улушига бутун жаҳон экспортининг 8%га яқини, жаҳон хизматлар савдосининг 30%, жаҳон ялпи маҳсулотининг 11%, жаҳон капитал қуйилмаларининг 9%, жаҳон истеъмол харажатларининг 11%, бутун дунё солиқ тушумларининг 5% тўғри келди. Бундан ташқари, туризм аҳолининг бандлигига анчагина таъсир ўтказмоқда. Мутахассислар баҳосича, ҳозирги замон туризми ва унинг билан боғлиқ соҳаларида жаҳондаги ҳар саккизинчи ходим банд. Туризм индустрияси жаҳон иқтисодиётининг уч етакчи экспорт соҳалари қаторига киради. У фақатгина нефть қазиб олиш ва қайта ишлаш ҳамда автомобилсозлик саноатларидангина кейин туради.

Туризм жаҳоннинг кўпчилик давлатларида ягона тизим сифатида ривожланмоқда ва мамлакатлар бюджетига салмоқли даромад келтиради.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Туризм соҳасида биринчи мутахассислардан бири англиялик Томас Кук бўлиб ҳисобланади. У баптистлар пастери (руҳонийси) бўлиб, 1843 йилда биринчи марта 570 кишидан иборат этикод қилувчиларни тўплаб Англиянинг

²Current Issues Of Tourism Development In Uzbekistan <https://core.ac.uk/download/336866720.pdf> (Кужеля Ю. Л. Туризм и гостеприимство. Учебник.- М. : Издательство Юрайт, 2018. — 439 с.)

³ Current Issues Of Tourism Development In Uzbekistan <https://core.ac.uk/download/336866720.pdf> (Морозова Н., Морозов М., Информационное обеспечение туризма. Учебник. Москва, КноРус, 2016, 7 с)

⁴ Н.Хайдаров. Туризмни ривожлантиришда хорижий давлатлар тажрибаси. Очк иқтисодиёт: соғлом рақобат, бизнес муҳити инвестицион муҳит жозибдорлиги / Халқаро амалий анжуман / ТДИУ

Лестера ва Лафебаро шаҳарлари ўртасида туристик гуруҳни поездга саёҳатга олиб чиқади ва оммавий туризмнинг ташкил этилишига асос солади⁵.

1901 йилда тузилган Россия туристлар жамияти мамлакатда туризмни кенг кўламда ривожлантириш учун катта рол ўйнайди. Туристлар жамияти аъзолари турли хил экскурсияларни яъни яёв, (пиёда), велосипедда, чангида, отда байдарка ва парусларда ташкил қилганлар. Жамият аъзоси А.Панкратов велосипедда биринчи бор ер шарини 15 йилда айланиб чиқади.

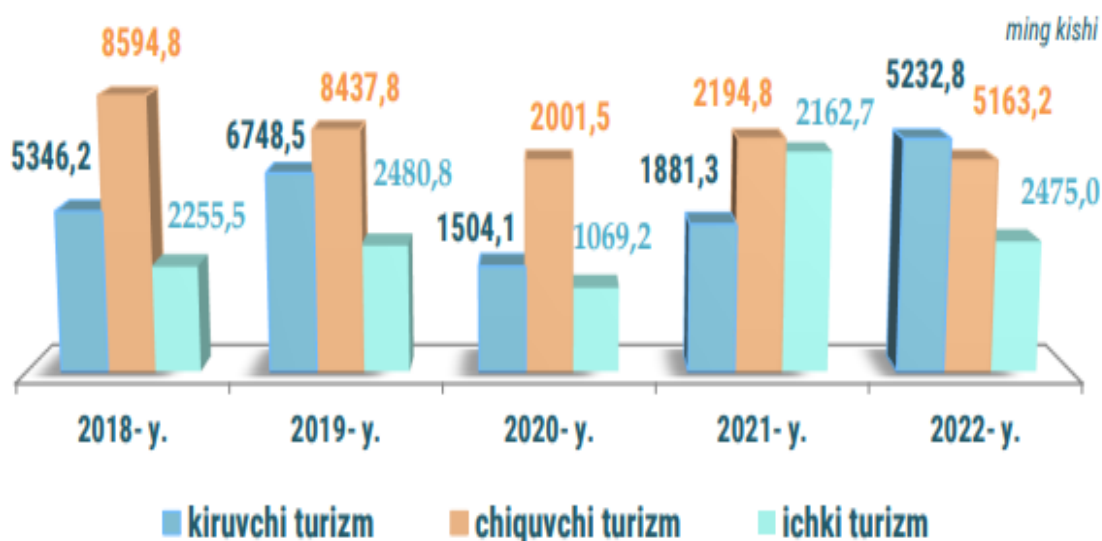
Биринчи жаҳон урушидан кейин, яъни 1920 йиллардан бошлаб халқаро туризм янги ривожланиш босқичига ўтди. Уруш даврида кўпгина туристлар Италия ва Швейцария мамлакатларига борган бўлсалар, урушдан сўнги йилларда эса уларнинг сафари бутун Европа мамлакатларини қамраб олдилар.

II жаҳон уруши тугагандан кейин Европанинг айрим давлатларида, АҚШ ва Канадада халқаро туризм энди ривожлана бошлади. 1951 йилга келиб бутун дунё бўйича қайд этилган туристларнинг умумий сони урушгача бўлган даражага етди ва 25 млн. дан ортиқ кишини ташкил қилди.

Халқаро миқёсда айрибошлаш кенг кўламда ривожлана бошлади. Туризм якка тартибдан, уюшган оммавий ҳолатга айлана бошлади. 1947 йил Парижда халқаро туристик ташкилотларнинг расмий Иттифоқи (МСОТО) тасдиқланди. Унинг ҳақиқий аъзолари бўлиб давлат ва нодавлат ташкилотлари ҳисобланади. Иттифоқ таркибига 116 давлат кирган.

1-жадвал

2022- йилда кирувчи, чиқувчи ва ички туризмнинг асосий кўрсаткичлари⁶.

1-жадвал маълумотлари асосида таъкидлаш мумкинки, 2022 йилда республикамизга 5232,8 минг киши турли мақсадларда келган бўлиб, бу 2018

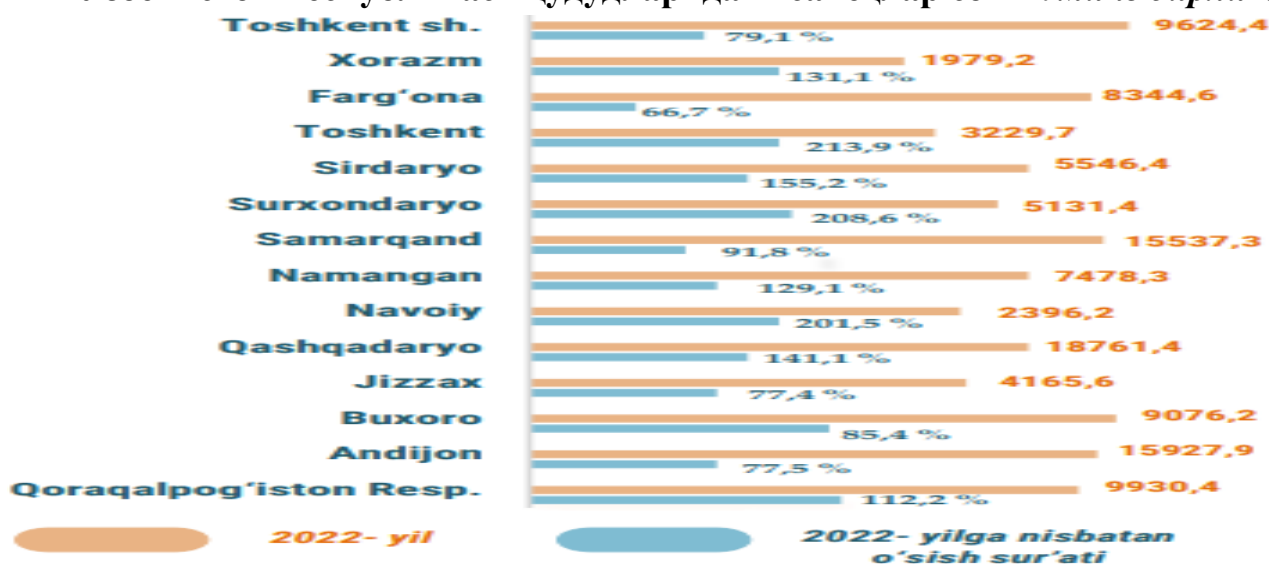
⁵ <http://arm.sies.uz/wp-content/uploads/2020/10/12-y-Xalqaro-turizm.-Darslik-X.M.Mamatqulov-A.B.Bektemirov-va-bosh.-S-2007-.pd>

⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида тузилган. <https://stat.uz>

йилнинг мос даврига нисбатан 113,4 минг кишига ёки 2,12 % га кам эканлигини кўрсатмоқда. Чиқувчи туризм ҳам 2022 йилда 5163,2 минг кишини ташкил этиб, 2018 йилнинг мос даврига нисбатан 3431,6 минг кишига ёки 39,9 % камайган бўлса, ички туризм 2022 йилда 2475,0 минг кишини ташкил этиб, 2018 йилнинг мос даврига нисбатан 219,5 минг кишига ёки 9,7 % га ўсганлигини кўришимиз мумкин бўлади. Бу албатта сўнги йилларда мамлакатимизда туризм соҳасида олиб борилаётган ислохотларнинг Президентимиз ташаббуслари билан амалга оширилаётган ислохотлар натижаси сифатида қарашимиз мумкинлигини англатади. Дарҳақиқот сўнги йилларда мамлакатимизда ички ва ташқи туризмни ривожлантириш борасида қатор салмоқли ишлар амалга оширилмоқда.

2-жадвал.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудларидаги сайёҳлар сони⁷. минг бирлик.

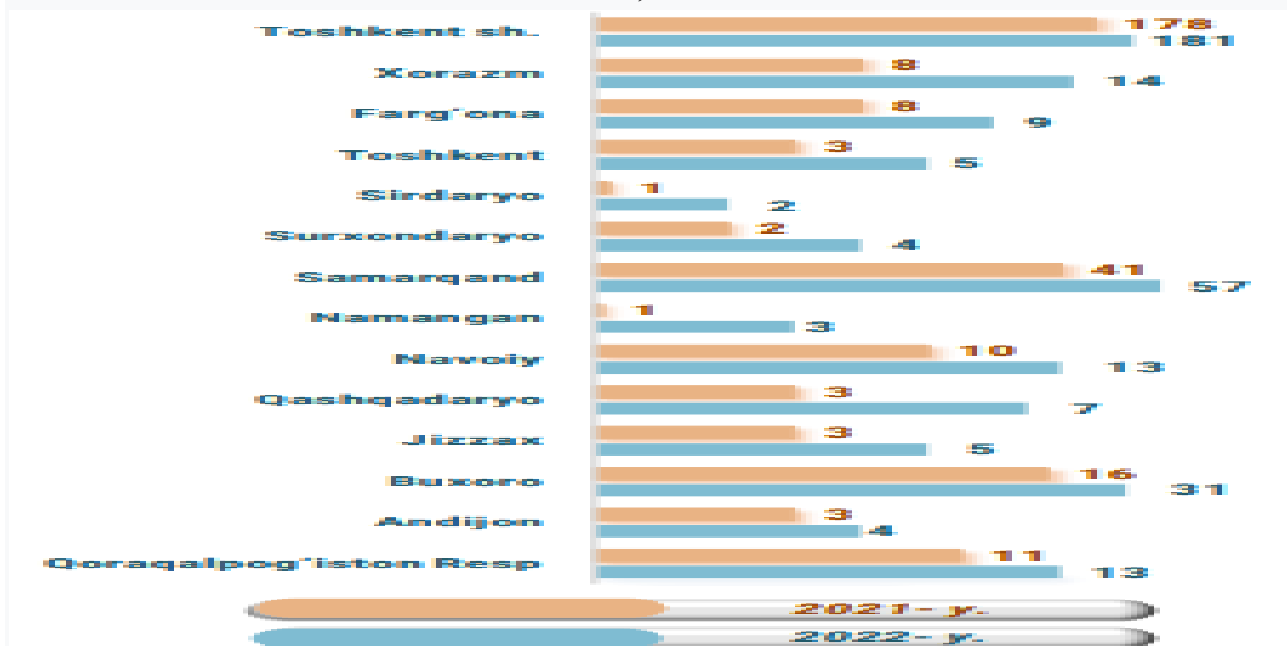

2-жадвал маълумотлари шуни кўрсатадики, 2022 йилда республикаимиз ҳудудлари ичида энг кўп сайёҳ қашқадарё вилоятига келган бўлиб, 18761,4 минг киши, ўтган йилнинг мос даврига нисбатан эса 41,1 % га кўпроқ сайёҳ ташриф буюрган. Энг кам эса Хоразм вилоятига тўғри келиб 1979,2 минг киши, ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 31,1 % га кўпроқ сайёҳ ташриф буюришган.

⁷ Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида тузилган. <https://stat.uz>.

3-жадвал.

2022- йилда фаолият олиб бораётган туристик фирма ва ташкилотлар сони, дона⁸

3-жадвал маълумотлари асосида таъкидлаш мумкинки, 2022 йилда 300 яқин туристик фирма ва ташкилотлар фаолият олиб бомоқда ва Республикамиз бўйича энг кўп туристик фирмаларга эга ҳудуд 181 та ташкилот билан Тошкент шаҳри етакчи бўлиб, охириги ўринларда Наманган ва Сирдарё вилояти эгалламоқда.

Хулоса ва натижалар

Туризмнинг глобал ривожланиши дунё мамлакатларини яқинлаштириб, уларнинг ўзаро муносабатларини фаоллаштиришда энг ишончли ва энг мустаҳкам тизимдир. Туризм ривожланиши ҳамма соҳаларга ижобий таъсир кўрсатади. Мамлакат иқтисодиётининг юқори тарзда ўсишига олиб келади. Шунингдек, соҳага киритилаётган сармоя қисқа фурсатда ўзини оқлаши, туристик компаниялар имкониятлари кенгайиши ҳамда юқори фойда олиш мумкинлиги соҳага жалб қилинаётган инвестициялар ҳажмини ортишига хизмат қилмоқда. Шу сабабли, жаҳон бозорида ривожланиб келаётган кўпгина мамлакатлар ва тадбиркорлар туризм соҳасини ривожлантиришга катта эътибор бермоқдалар. Туризмда ҳозирги кунда энг катта эътибор зиёрат туризмига бўлмоқда. Саудия Арабистони, Туркия, Миср, Малайзия каби мусулмон мамлакатларида ҳалол туризмни оммалаштириш учун кенг ислохотлар амалга оширилмоқда. Шунингдек, АҚШ, Германия, Англия, Франция, Испания ва

⁸ Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида тузилган. <https://stat.uz>.

бошқа аҳолисининг куп қисми мусулмон бўлган қатор давлатларида ҳам ҳалол туризм стандартларига мос турлар жадал ривожланиб бормоқда.

UNWTO⁹нинг янги маълумотларига кўра, 2022 йилда дунё бўйлаб 900 миллиондан ортиқ сайёҳ саёҳат қилган, бу 2021 йилдагидан икки баравар кўп, лекин ҳали ҳам пандемиядан олдинги даражанинг 63 фоизини ташкил қилади. Ҳар бир глобал минтақа халқаро сайёҳлар сонининг сезиларли ўсишини қайд этди. Яқин Шарқда энг кучли нисбий ўсиш кузатилди, чунки ҳозирда пандемиядан олдинги даврга қараганда, келганларнинг сони 83 фоизига ошди. Европа 2022-йилда 585 миллион келганни кутиб олгани сабабли, пандемиядан олдинги даражанинг деярли 80 фоизига етди. Африка ва Америка пандемиядан олдинги ташриф буюрувчиларнинг тахминан 65 фоизини тиклади, Осиё ва Тинч океани эса кучлироқ пандемия туфайли атиги 23 фоизга етди. Бунга сабаб, пандемия давридаги чекловлар бўлиб охириги ойларда чекловларни енгиллаштирилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати (REFERENCES)

1. Ўзбекистон Республикаси туризмни ривожлантириш давлат қўмитаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-2666-сон қарори. <https://lex.uz/>
2. Current Issues Of Tourism Development In Uzbekistan <https://core.ac.uk/download/336866720.pdf> (Кужеля Ю. Л. Туризм и гостеприимство. Учебник:- М. : Издательство Юрайт, 2018. — 439 с.)
3. Current Issues Of Tourism Development In Uzbekistan <https://core.ac.uk/download/336866720.pdf> (Морозова Н., Морозов М., Информационное обеспечение туризма. Учебник. Москва, КноРус, 2016, 7 с)
4. Н.Хайдаров. Туризмни ривожлантиришда хорижий давлатлар тажрибаси. Очик иқтисодиёт: соғлом рақобат, бизнес муҳити инвестицион муҳит жозибadorлиги / Халқаро амалий анжуман / ТДИУ.
5. <http://arm.sies.uz/wp-content/uploads/2020/10/12-y-Xalqaro-turizm.-Darslik-X.M.Mamatqulov-A.B.Bektemirov-va-bosh.-S-2007-.pd>
6. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида тузилган. <https://stat.uz>.

⁹ UNWTO- жаҳон туристик ташкилоти